

Мирослава Степченко,

мол. наук. співроб. інформаційно-аналітичного відділу ФПУ

МНОЖИННЕ ГРОМАДЯНСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Опубліковано: Степченко М. Множинне громадянство: перспективи та ризику для України // Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни. 2024. Випуск 4 (100). С. 32-36.

22 січня 2024 року у Верховній Раді України зареєстрували проєкт закону «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України», ініціатором якого є Президент України Володимир Зеленський. Експертна спільнота назвала цей законопроєкт проєктом закону «про множинне громадянство».

Множинне громадянство – це правовий статус, який дозволяє особі одночасно бути громадянином кількох держав. Підстави щодо набуття громадянства можуть бути різними: факт народження на території певної країни, національна або етнічна належність, одруження тощо. Наразі множинне громадянство є легальним у понад 60 країнах світу ([Верховна Рада України](#)).

Документ має на меті дозволити етнічним українцям, які проживають в інших країнах, стати громадянами України. Те саме стосується і іноземних добровольців, які «стали на захист України, і всіх, хто воює за свободу України, як за рідну країну». Також законопроєкт визначає підстави для втрати українського громадянства. Верховна Рада має визначити, хто саме матиме право на отримання громадянства України в спрощеному порядку, але для громадян рф така можливість буде закритою.

«Це дасть змогу мати наше громадянство всім етнічним українцям та їхнім нащадкам із різних країн світу. Всі, хто в періоди різних хвиль еміграції вимушено залишив рідну землю, опинившись у Європі, США, Канаді, країнах Азії, Латинської Америки. Всі, хто допомагає нам попри сотні й тисячі кілометрів від рідної землі», — заявив Президент України у зверненні до Дня Соборності України ([Президент України Володимир Зеленський](#)).

Секретар Ради національної безпеки і оборони Олексій Данілов заявив, що у світі на сьогодні є 150-160 мільйонів людей, котрі мають пряме українське коріння. Якщо у цих людей буде бажання долучитися до спільноти українців – «ми маємо дати їм шанс зробити це офіційно», запевнив Данілов ([Українське Радіо](#)).

Наразі проєкт закону, поданий Зеленським на розгляд до Верховної Ради, позначений як «невідкладний». Тепер комітети ВРУ мають його розглянути, а парламент — проголосувати.

Світовий конгрес українців (СКУ) вітає рішення Президента України Володимира Зеленського внести на розгляд Верховної Ради законопроект, який дасть змогу запровадити інститут множинного громадянства і вважає символічним, що цей важливий крок Президент Зеленський зробив саме у День Соборності.

«Ухвалення такого законопроекту та вдосконалення інституту множинного громадянства, який би став додатковим об'єднавчим чинником для 65 мільйонів українців в усьому світі, є одним з пріоритетів у діяльності СКУ. Для світового українства принципово важливо, щоб множинне громадянство розширило можливості українців за кордоном до повноцінної участі у політичному, економічному та громадському житті України. Такий крок безумовно сприятиме її становленню як сучасної успішної держави у колі європейських народів», – зауважили в СКУ ([Укрінформ](#)).

Це не перша спроба змінити правила отримання українського громадянства. У 2019 році Зеленський вніс дещо схожий законопроект і мав у цьому питанні активну підтримку очільника МЗС Дмитра Кулеби, але він так і не був проголосований. Наприкінці 2021 року Президент вніс цей законопроект удруге, але на той момент найактуальнішою темою було накопичення російських військ біля кордонів України і загроза вторгнення. Тому тема множинного громадянства пройшла непоміченою.

Експерт з виборчих кампаній Олег Постернак каже, що «це одна з базових ідей президента, яку він розвивав ще до виборів. Для Банкової нічого нового, я думаю, зараз немає, бо певний сценарій уже був напрацьований, просто його довелося відкласти» ([Коротко про](#)).

Ключова відмінність цього законопроекту від нині чинного закону — можливість спрощеного прийняття в громадянство і набуття громадянства. Щодо процедури спрощеного набуття громадянства – судячи з тексту законопроекту, виходить, що крім декларації про визнання себе громадянином України інші документи не подаються. В інших статтях додається, що особа, яка прагне стати громадянином України, має подати зобов'язання щодо складання іспитів на рівень володіння мовою, з основ Конституції та історії України впродовж трьох років.

У жовтні 2023 року міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба, виступаючи на Світовому конгресі українців, заявив: «Мільйони українців виїхали за кордон, рятуючись від війни. Ми всіляко заохочуватимемо їх повернення додому. Але також розуміємо, що багато хто з них залишиться за кордоном. У цих умовах необхідно зберегти їхній зв'язок із Батьківщиною. Це про майбутнє України та українства. Тому одним з елементів державної політики, спрямованої на збереження і розвиток всесвітньої української спільноти, має стати множинне громадянство» ([ТСН](#)).

У фракції «Слуга народу» теж кажуть про важливість ухвалення такого документа. Зокрема, голова парламентського комітету з питань зовнішньої політики Олександр Мережка вважає, що множинне громадянство – це практика розвинених країн, і тому Україні варто її перейняти. «Україна прямує до повноправного членства в ЄС, тому впровадження інституту

множинного громадянства – це важливо», - зазначає він ([Верховна Рада України](#)).

Нардепка від «Слуги народу», заступниця очільника Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Євгенія Кравчук повідомляє, що множинне громадянство в Україні може бути запроваджене вже 2024 року. «Сама ініціатива, сама ідея дуже правильна. У нас загалом більше 60 млн етнічних українців. Багато з них живуть за кордоном різними поколіннями, хоча володіють й українською мовою. Зараз також хочуть долучитися до відновлення України, допомагають у гуманітарному плані. На всіх зустрічах із закордонними українцями це питання порушувалося», – розповіла Кравчук ([ТСН](#)).

На користь множинного громадянства говорить той факт, що воно існує у понад 60 країнах світу, але при цьому важливо, щоб були зрозумілими термінологія і процедури, за якими буде працювати цей механізм, особливо під час війни. Зокрема, деякі юристи по-різному тлумачать трактують конституційну норму «про єдине громадянство» - тільки громадянство України. Чи йдеться тут про єдине в розумінні «одне», чи в розумінні єдності країни – тобто, що не може бути якогось регіонального громадянства? Представник Офісу Президента Дмитро Литвин наполягає, що «єдине громадянство» означає не одне, а єдине для всієї України без регіональних громадянств». А от колишній заступник голови ЦВК Андрій Магера натомість стверджує, що стаття 4 Конституції забороняє саме множинне громадянство.

Щодо цього питання юристи дискутували ще у 2020 році, коли Верховна Рада мала розглядати відповідний законопроект Зеленського. Деякі вважають, що ця суперечка продовжиться і зараз. «Якщо чіткого роз'яснення немає, його мусить дати Конституційний суд», – впевнений доктор юридичних наук Микола Хавронюк ([BBC](#)).

Депутатка від «Європейської солідарності» Ірина Геращенко вважає, що ця ініціатива «викличе дискусії щодо конституційності рішення». «В попередні роки ми мали бурхливі дискусії зі слугами, чи потрібно для множинного громадянства внести зміни до Конституції й чому президент вирішив, що для цього достатньо лише закону», – пише вона у мережі Фейсбук ([BBC](#)).

Журналіст і депутат від «Європейської солідарності» Микола Княжицький не в захваті від норми про спрощений порядок для громадян деяких країн. «Перший очевидний ризик: неконтрольоване отримання громадянства. Наприклад, це може вплинути на вибори влади. По суті, ми всіх громадян ЄС, США, Канади тощо запрошуємо стати громадянами України. Для цього навіть не треба коли-небудь жити тут або народитись. Відтак, вибори парламенту або Президента України зможуть здійснювати люди, які ніколи в Україні не жили, але стали громадянами України у спрощеному порядку». – пише Княжицький ([Еспресо](#)).

Раніше мали місце застереження щодо потенційних ризиків, що може виникнути ситуація, коли в Україні існуватиме «багатомільйонна армія

громадян Росії, громадян Угорщини, громадян Румунії тощо. І тоді під приводом захисту власних громадян чинитимуться акти втручання у внутрішні справи України, мовляв, що йдеться про захист власних громадян». Таку думку 2019 року висловлював експосол України в ЄС та НАТО, а також у Британії та експредставник України в Раді ООН із прав людини Володимир Василенко. І хоча одночасне з російським громадянство новий законопроект не передбачає, але залишаються питання щодо громадянств інших держав, окремі політики яких висловлюють недружню до України позицію, як приклад цього місяця прозвучали заяви із зазіханням на територіальну цілісність України від деяких угорських і румунських політиків ([ТСН](#)). Зауважимо, 2021 року секретар РНБО Олексій Данілов наголошував, що українцям із подвійним або множинним громадянством не дозволять претендувати на керівні державні посади, мати доступ до державної таємниці, брати участь у виборах або бути членами політичних партій. А у 2022 році Данілов зробив заяву, що чинні політики просто не мають права приховувати паспорт іншої країни ([Український дощ](#)).

Народний депутат України Андрій Осадчук вважає, що множинне громадянство може посприяти втраті біженцями зв'язку з Батьківщиною. «Не можна нескінченно бути в статусі «тимчасового прихистку», якщо сім'я вирішила лишитися. З цієї точки зору, оці заяви на найвищому рівні, які українці чують за кордоном, як на мене, звучать дуже небезпечно, бо, на мою думку, вони навпаки штовхають українців до отримання місцевих документів на постійне проживання та громадянство», – підсумував Осадчук ([Еспресо](#)).

«Дозвіл набувати громадянство України без відмови від іноземного призведе до збільшення видатків з державного бюджету на пенсії та інші соціальні виплати, які отримують всі громадяни України. Разом із тим, якщо надати громадянство людям, які мешкають за кордоном, доходи в держбюджет не збільшаться. Адже податки сплачують лише резиденти – ті, хто має тісні економічні зв'язки з Україною або проживає тут», – зазначає аналітикиня Оксана Заболотна.

На її думку, наразі законопроект варто відкликати, звернутися до Конституційного Суду за офіційним тлумаченням норми Конституції про те, що в Україні діє єдине громадянство, й після цього провести широке громадське обговорення ідеї повної легалізації множинного громадянства ([Кривий Ріг](#)).

За словами правової аналітикині Центру прав людини ZMINA Онисії Синюк, пропозиція позбавляти громадянства українців, які добровільно отримали громадянство держави-агресора, у новому законопроекті не враховує реалій, у яких перебувають мешканці окупованих територій, зокрема атмосфери примусу та тиску рф – «умов, за яких на цих територіях без російського паспорта люди обмежуються в доступі роботи, а отже можливості себе забезпечити, соціальних послуг, освіти, медичних послуг тощо. В таких умовах рішення набути громадянство рф навряд чи можна назвати добровільним», — вважає експертка ([Суспільне.Новини](#)).

Важливо також розуміти, яку реакцію матиме ініціатива в суспільстві. За результатами опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у 2021 році, 48% українців виступали проти множинного громадянства. І хоча до цього часу громадська думка могла дещо змінитися, проте варто врахувати, що дискусії тривають, і наслідки множинного громадянства для України ще не до кінця зрозумілі суспільству.

У контексті теперішньої ситуації, в якій опинилася Україна, питання подвійного громадянства є особливо актуальним, зважаючи на нагальну потребу у національній консолідації. Окремим важливим аспектом такої новації має стати можливість усім іноземним добровольцям, які зі зброєю захищають Україну від російського вторгнення, отримати український паспорт.

Однак множинне громадянство – це не лише права, але й обов'язки. Зокрема, це може бути обов'язок проходити військову службу в країні, де особа отримує ще одне громадянство, сплачувати податки, можливе обмеження обіймати державні посади тощо. Існують також певні ризики, такі як відтік українських фахівців за кордон, певні ускладнення для роботи правоохоронних органів, потенційні конфлікти інтересів між обов'язками різних громадянств.

Тож важливо ретельно проаналізувати всі потенційні переваги та ризики перед тим, як приймати рішення щодо тексту законопроєкту. Певні моменти можуть бути вирішені шляхом несення правок у процесі розгляду проєкту закону в парламенті. Враховуючи глобальні тенденції, подвійне громадянство може ставати дедалі більш привабливим рішенням для багатьох українців і зрештою перетворитися на звичне для України явище.